

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2023 / 1: 79-82.

Başak Perçin Bostan, *Peter Simon Pallas Zoographia Rosso-Asiatica. Türk ve Moğol Dillerine Ait Hayvan Adlarının Tespiti ve İncelenmesi.* Aktif Yayınevi. İstanbul, 2023.

Hilal YILDIZ*

Türk dillerinde; akrabalık, bitki, kişi, yer, hayvan adları gibi konularda birçok çalışma yapılmıştır. Hayvan adları; farklı Türk dillerinde, Türk dilinin farklı dönemlerinde, Türkiye Türkçesinin farklı ağızlarında çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Türk dillerinde hayvan adları üzerine çalışan bazı araştırmacılar şunlardır: Osman Fikri Sertkaya (1982-1983), Ingeborg Hauenschield (2006), Ayşehan Deniz Abik (2009), Ertan Besli (2010), Erhan Aydın (2016), Ergün Acar (2017), Kürşat Efe (2018), Ceyda Özcan Devrez (2020), Saffet Alp Yılmaz (2022).

Hayvan adları ile ilgili Türk-Moğol dil ilişkisi kapsamında yapılan çalışmalar sayıca az olup çoğu, konu ile ilgili müstakil çalışmalar değildir. Bu çalışmalar genellikle antroponimde (kişi adları bilimi), hayvan adlarının etkisi ile ilgilidir. Bu konudaki çalışmalar Larry Moses (1988), Bülent Gül (2006), Tuncer Gülensoy - Paki Küçüker (2015) tarafından yapılmıştır.

Peter Simon Pallas
Zoographia Rosso-Asiatica

Türk ve Moğol Dillerine Ait Hayvan
Adlarının Tespiti ve İncelenmesi

Başak Perçin Bostan

Aktif
YAYINEVİ

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eskişehir/ TÜRKİYE E-posta: hilal.yildiz@outlook.com/ ORCID ID: 0009-0004-0516-6752

Burada tanıtımı yapılacak Peter Simon Pallas'ın eseri ile ilgili ilk çalışma Şima Doğan Balcı (2020) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada eser Hakas Ağzında incelenmiştir. Daha ayrıntılı bir çalışma ise Başak Perçin Bostan (2023) tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Perçin Bostan, bu çalışmasında Türk ve Moğol dillerinde hayvan adlarını müstakil olarak ele alıp kökenlerini karşılaştırılarak Altay dil çalışmalarına katkı sağlamaktadır. Perçin Bostan'ın çalışması ayrıca hem 18. yüzyılın taksonomik (sınıflandırma bilimi) adlandırmalarını hem de günümüzdeki taksonomik karşılıklarını vermesi dolayısıyla biyoloji alanına da katkı sağlamıştır.

Perçin Bostan'ın bu çalışması 2017-2023 yılları arasında yapmış olduğu doktora tezinin kitaplaşmış hâlidir. Eser; Ön Söz'den sonra sırasıyla Giriş, Birinci Bölüm "Peter Simon Pallas", İkinci Bölüm "Hayvan Adları", Sonuç, Kaynakça, Ekler ve Dizin olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde; Peter Simon Pallas'ın 7 yıl süren keşif gezisi süresince 875 farklı hayvan türü ile ilgili topladığı verileri 4 alt sınıfa ayırıp tasniflediği ve 3 cilt hâlinde yayımlanan "Zoographia Rosso-Asiatica" eseri 3 ana başlıkta incelenmiştir. "Zoographia Rosso-Asiatica" adlı ilk başlığı kendi içinde şu şekilde üç alt başlıkta ele alınmıştır:

"Zoographia Rosso-Asiatica ve Hayvan Adları Açısından Önemi" (s. 10), hayvan türlerinin Latince, İngilizce, Fransızca, Rusça karşılıklarının verildiği söylenip bu çalışmanın asıl önemli olan kısmı Altay dil birliğine mensup Türk ve Moğol dillerinde verilen karşılıklarının olduğuna değinilmiştir. "Zoographia'da Tespit Edilen Hayvan Adlarının Dillere Göre Dağılımları" (s. 11), hayvan adlarının karşılığının verildiği Türk (35) ve Moğol (4) dilleri listelenmiştir. "Zoographia'daki Hayvan Adlarının İncelenmesi" (s. 13), listelenen 35 Türk dilinden en çok verinin Tatarcaya ait olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Tunguzca ve Koreceye ait verilerin bulunduğu ancak bunlara çalışmanın sınırları dolayısıyla yer verilmediği belirtilmiştir. İkinci başlık olan "Hayvan Adları Konusunda Yapılan Çalışmalar"da (s. 15-17), Perçin Bostan'ın çalışmasından önce hayvan adları üzerine yapılmış olan gramatikal, karşılaştırmalı, sözlükbilimsel ve tarihsel eserler verilmiştir.

"Giriş" bölümünün son başlığında (s. 17-36) "Etimolojik Sözlükler", "Tarihî Türk Dilleri", "Modern Türk Dilleri", "Moğolca", "Karşılaştırmalı Türk Dilleri Sözlükleri", "Biyoloji Bilim Dalına Ait Eserler" ve "Diğer Kaynaklar" olmak üzere yedi ana başlık ve her biri kendi içinde alt başlıklar hâlinde çalışmanın araştırma korpusunu oluşturan eserler ve kullanılan kısaltmalar verilmiştir.

Birinci bölümde (s. 37-50), Peter Simon Pallas, "Hayatı ve Eserleri" (s. 37-38), "Çocukluğu ve Gençlik Yılları" (s. 38-41), "Rusya'ya Gidişi ve Seyahatleri" (s. 41-43), "Kırım'daki Yaşamı, Berlin'e Dönüşü ve Ölümü" (s. 43-45), "Pallas'ın Bilime Katkıları ve Eserleri" (s. 45-46), "Peter Simon Pallas ve Eserleri Hakkında Yapılan Çalışmalar" (s. 46-50) olmak üzere altı başlıkta incelenmiştir.

Bu bölümde, Pallas'ın eğitim hayatı, zooloji bilimine yönelişi, I. Petro ile başlayan ve o süreçte eksik kalan çalışmaların bitirilmesi amacıyla İmparatoriçe II. Katerina tarafından 1767'de Rusya'ya İmparatorluk Bilimler Akademisi'ne doğa tarihi profesörü olarak çağırılmasıyla başlayan Rusya keşif gezileri ile keşifler sonucundaki yayımları anlatılmıştır. Bu yayımlardan, çok dilli sözlüklerin öncüsü kabul edilen, 200 dünya dilini karşılaştırdığı "Sravnitelnyye Slovari Vseh Yazikov İ Nareçiy

Sobranniye Desnitseyu Vsevisoçayşey Osobı” adlı sözlüğü dil çalışmalarında oldukça önemlidir.

İkinci bölümde (s. 51-569) Hayvan adları sırasıyla “Memeliler” (s. 51-226), “Kuşlar” (s. 226-473), “Sürüngenler” (s. 474-495) ve “Balıklar” (s. 495-569) olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklar arasında “Kuşlar” bölümü en geniş yeri tutar. Perçin Bostan’ın da (2023:13-14) bahsettiği üzere Pallas’ın çalışmasındaki cins, tür ve alt türler sınıflandırması bu çalışmada gösterilmeyip hayvan adları 4 ana başlıkta ele alınmıştır. Hayvan türleri her bir başlık altında Türkiye Türkçesindeki alfabetik sıraya göre ve türlerin taksonomideki Latince karşılıklarıyla maddelenmiştir. Her madde “Pallas’ın tespit ettiği adlar” başlığıyla sırasıyla Latince, Türk ve Moğol dillerindeki karşılıklarıyla, daha sonra Perçin Bostan’ın tarihî ve modern Türk dillerinde ve varsa Moğol dillerindeki tespit ettiği karşılıkları ile verilmiştir. Mevcutsa Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları mevcut değilse ağızlarda geçmediği bilgisi eklenmiştir. Türkiye Türkçesinde veya Latince karşılığı tespit edilemeyen hayvan türleri alfabetik sıralamanın en sonuna eklenmiş olup bu şekilde karşılığı olmayanlar için Ø işareti kullanılmıştır. İlgili hayvan adları etimolojik sözlüklerde geçiyorsa bununla ilgili ayrıca bilgi verilmiştir. Çalışmada hiçbir transkripsiyon sistemi kullanılmayıp eserdeki şekilleriyle aktarılmıştır. Hayvan türlerinin hangi dilde hangi bölgede bulunduğu ve hangi halk için hangi türün önemli olduğu da tespit edilmiştir.

“Sonuç” bölümünde (s. 571-575), “Zoographia” adlı eserde incelenen 153 memeli, 426 kuş, 55 sürüngen ve 241 balık türünün Türk ve Moğol dillerindeki karşılıkları tespit edilmiştir. Bunlardan toplam 874 hayvan adının Türk dillerinde, 387 hayvan adının Moğol dillerinde karşılığı Pallas tarafından verilmiştir. Perçin Bostan tarafından, Pallas’ın yaptığı her tespit fonetik alfabenin tam çözümlenememiş olması gibi birkaç sebepten dolayı tarafınca saptanamadığı, bununla birlikte %50’den fazla hayvan adının karşılığının bulunduğu belirtilmiştir.

“Kaynakça”dan sonra (s. 577-597) incelenen 4 hayvan türüne ait tabloların dijital nüshalarına ulaşılabilmesi için bir kare kod verilmiştir. “Dizin” bölümünde (s. 601-632), ise Türkiye Türkçesi, Latince ve Moğolca dizin verilmiştir.

Perçin Bostan’ın bu çalışması, 1811-1831 yılları arasında derlenen 875 farklı hayvan türünün Türk ve Moğol dillerinde karşılıklarının tespiti ve incelenmesi açısından oldukça kapsamlı bir çalışma olmuştur. Perçin Bostan, ayrıca Pallas’ın 18. yüzyıl Rusya coğrafyasındaki keşifleri sonucunda derlemiş olduğu yine Türk ve Moğol dillerinin de dâhil olduğu birçok dildeki bitki adlarını incelediği “Flora Rossica” adlı eser üzerine çalışmaya başladığı müjdesini de vermektedir. Bu çalışmayı da sabırsızlıkla bekliyoruz. Dr. Başak Perçin Bostan’ı kutlar ve çalışmalarının devamını dileriz.

Kaynaklar

- Abik, A. D. (2009). Kutadgu Bilig’de Hayvan Adları. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*. 33(1). s. 1-32.
- Acar, E. (2017). Sinop ve Yöresi Ağızlarında Hayvan Adları. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1). s. 29-43.
- Aydın, E. (2016). Eski Türk Yazıtlarında Bitkiler ve Hayvanlar. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*. 54(1). s. 1-51.

- Besli, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe Hayvan İsimlerinin Etimolojisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Doğan Balcı, Ş. (2020). P. S. Pallas'ın Zoographia-Rosso-Asiatica Adlı Eserinde Hakas Ağızlarına Ait Hayvan Adları. *Türkbilig*. 39. s. 29-50.
- Efe, K. (2018). Eski Türkçe Döneminde Hayvan Türlerinin Adlandırılması. *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 6(4). s. 329-352.
- Gül, B. (2006). Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları. *Türkbilig*. 2006(12). s. 185-191.
- Gülensoy, T.- Küçüker, P. (2015). *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*. Bilge Kültür Sanat: İstanbul.
- Hauenschild, I. (2006). Botanica und Zoologica im Babur-Name. Eine Lexikologische Und Kulturhistorische Untersuchung. *Turcologica* 66. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Moses, L. W. (1988). Naming Patterns Among the Mongols. *Mongolian Studies*. 11. s. 25-34.
- Özcan Devrez, C. (2020). Eski Uygurca Sonrası Orta Asya Türkçesinin Söz varlığı İçerisinde Hayvan Adları. *International al Journal Old Uyghur Studies*. 2(2). s. 177-210.
- Perçin Bostan, B. (2023), *Peter Simon Pallas Zoographia Rosso-Asiatica. Türk ve Moğol Dillerine Ait Hayvan Adlarının Tespiti ve İncelenmesi*, Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Sertkaya, O. F. (1982-1983), Maitrisimit Nom Bitig, (Eski Türkçe Kuş İsimleri) *Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 30-32. s. 253-271.
- Yılmaz, S. A. (2022), Azerbaycan Türkçesinde Hayvan Yavru Adları, *Türkbilig*, 44. s. 111-119.